

Братко Ірина,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна,
i.bratko@kubg.edu.ua

ПРАВА ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

HUMAN RIGHTS IN CONTEX OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Про юридичну природу, становлення та розвиток інституту прав людини у міжнародному праві написано та сказано багато. Сьогодні характеристика прав та свобод людини органічно доповнюються ще одним вагомим фактором — сталим розвитком суспільства. Загально-визнано, що досягнення сталого розвитку неможливе без вирішення соціальних проблем, які безпосередньо пов'язані з людиною, її інтересами, свободами та потребами. Отже, **метою нашої роботи** є дослідження співвідношення сталого розвитку та міжнародно-правової системи гарантій дотримання прав та свобод людини.

Сучасне міжнародне право визначає права людини як предмет турботи міжнародного співтовариства. Національні інститути та механізми захисту прав людини доповнюються міжнародно-правовими нормами та механізмами. Насамперед це свідчить про взаємозв'язок між правами людини та суспільством, а також про визначальну роль прав та свобод людини у забезпеченні сталого розвитку кожної держави та міжнародного співтовариства загалом.

У 80–90 роках ХХ ст. базові поняття сталого розвитку суспільства та людського розвитку широко обговорювались в рамках практичної діяльності ПРООН. Ця міжнародна організація системи ООН починаючи з 1990 р. систематично оприлюднює свої дослідження у цій сфері міжнародних суспільних відносин та проводить моніторинг людського розвитку в країнах світу.

Закономірною є цікавість дослідників до поняття «сталий розвиток», що широко використовується документах ООН, міжнародних недержавних організаціях, дослідженнях економістів, соціологів, правників. На думку українського правника О. Задорожного, у міжнарод-

ному праві не існує єдиної думки з приводу сталого розвитку: автори називають його парадигмою, концепцією, інструментом тощо [1, 111]. Майже всі дослідники при визначенні поняття «сталий розвиток» посилаються на підготовлену у 1983–1986 рр. та схвалену резолюцією Генеральної Асамблеї ООН доповідь «Наше спільне майбутнє», яка була оприлюднена головою Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку, колишнім прем'єр-міністром Норвегії Гро Гарлем Брундтланд. Відповідно до тексту зазначеної доповіді «сталий розвиток визначається як розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без завдання шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [2].

Організація Об'єднаних Націй трактує поняття «сталий розвиток» більш широко. Так, у Доповіді про людський розвиток ПРООН 1994 р. визначається, що «сталий розвиток являє собою такий розвиток, що приводить не лише до економічного зростання, але й до справедливого розподілу його результатів, відновлює навколишнє середовище, а не знищує його, підвищує відповідальність людей, а не перетворює їх на бездушних виконавців. Такий розвиток приділяє першочергову увагу бідним людям, підвищуючи їх можливості, та забезпечує їм участь у прийнятті рішень, які впливають на їхнє життя. Такий розвиток — розвиток для людей, для природи, для збільшення кількості робочих місць та покращення положення жінок у суспільстві» [3, 10].

У сучасній науковій літературі широко обговорюються питання необхідності формування норм міжнародного права у сфері сталого розвитку та забезпечення права на розвиток [4, 5]. Дотримання прав та основних свобод людини — одна з умов сталого розвитку. На підставі Загальної декларації прав людини (1948 р.), Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.) розроблено та прийнято низку документів, які гарантують багатоаспектний процес забезпечення прав людини та впливають на соціально-економічний розвиток держав.

Рекомендаційні акти міжнародних організацій та документи, прийняті в рамках роботи міжнародних конференцій та зустрічей на високому рівні, містять базові принципи та концептуальні підходи стосовно переходу до гармонійного та збалансованого розвитку суспільства, що мають вирішити глобальні проблеми сучасності. Прикладами прийняття та застосування таких міжнародних документів можуть слугувати Декларація про право на розвиток 1986 р., Декларація тисячоліття

ООН 2000 р., Стокгольмська конференція ООН з навколишнього середовища 1972 р., Копенгагенська декларація про соціальний розвиток 1995 р. тощо.

Глобальні проблеми сучасності постійно знаходяться у центрі уваги міжнародних організацій. Зокрема, на черговій Міжнародній конференції з проблем сталого розвитку (Ріо+20), що відбулась 2012 р. у Ріо-де-Жанейро, розглядалися питання зниження крайньої бідності, сприяння соціальній справедливості, забезпечення заходів з охорони навколишнього середовища з урахуванням зростання населення планети. На Конференції «Ріо+20» обговорювались питання реалізації стратегії сталого розвитку «зеленої економіки» у контексті сталого розвитку та ліквідації крайньої бідності таким чином, щоб стимулювати підтримку поступового, всеохоплюючого і справедливого зростання та створення робочих місць, особливо для жінок, молоді та бідних прошарків населення. Іншим важливим питанням, що розглядалось на Конференції «Ріо+20», було підвищення міжнародної координації сталого розвитку.

За результатами цієї конференції її учасники прийняли документ під назвою «Майбутнє, якого ми прагнемо» [6]. У цьому документі зроблено невтішну оцінку досягнутого прогресу у вирішенні проблем сталого розвитку. Утім, учасники проголосили, що найважливішим результатом цієї конференції стало визнання країнами концепції сталого розвитку та її принципів як ідеологічної основи реалізації національних політик державного розвитку кожної країни.

Зарубіжні та вітчизняні правознавці вказують на те, що права людини з позиції загальної теорії та філософії права є одним з видів загального права, що закріплюється у соціальних нормах та відображається у позитивному праві [7, 74]. На нашу думку, це дає змогу стверджувати, що соціальна складова міжнародного розвитку найточніше відображається у міжнародному праві щодо прав людини як однієї з його провідних галузей.

На сьогодні поняття «права людини» у контексті сталого розвитку детально розробляється, а його зміст розширюється та набуває різного забарвлення. Так, в рамках діяльності міжнародних організацій у сфері розвитку до всіх компонентів сталого розвитку широко застосовуються такі похідні поняття, як «людський розвиток», «людський вимір», «показники людського розвитку», що нерозривно пов'язані з правами людини.

Як зазначено у Доповіді про людський розвиток ПРООН 1990 р., «людський розвиток — це процес забезпечення людей більш широким вибором. Принципово, що цей вибір може бути безкінечним та змінюватись у часі. На всіх рівнях розвитку головними аспектами людського розвитку є можливість прожити довге та здорове життя, набути знання, мати доступ до ресурсів, необхідних для гідного рівня життя. У випадку, якщо немає доступу до цих основних можливостей вибору, у людини немає доступу і до інших можливостей». З точки зору фахівців цієї міжнародної організації, розвиток людини являє собою процес розширення її свободи жити довгим, здоровим і творчим життям та здійснювати інші цілі, які, на її думку, мають цінність, брати активну участь у забезпеченні справедливості та стійкості розвитку на нашій спільній планеті [8, 10–11].

Дослідження системних взаємозв'язків та взаємовпливів між компонентами сталого розвитку та людським розвитком дає змогу встановити ті визначальні права людини, які залежать від розвитку міжнародної спільноти та забезпечують розширення цих прав на вимогу сьогодення. У сучасному розумінні людський розвиток позиціонується не тільки як покращення добробуту людей, але й як забезпечення задовільного стану охорони здоров'я, доступу до початкової освіти, збереження навколишнього середовища, свободи дій і слова, а також інших можливостей для формування умов соціально-економічного розвитку суспільства.

Серед основних ознак людського розвитку вирізняється право людини на сприятливе довкілля, оскільки саме це право має яскраво виражене соціальне значення та спрямоване на захист навколишнього середовища та благо людського життя в умовах екологічної та економічної сталості. Право людини на сприятливе довкілля, як соціальний фактор, знаходить своє відображення у національних системах права та міжнародному праві навколишнього середовища. На думку українського вченого М. Медведєвої, у міжнародному праві спостерігається тенденція до утвердження антропоцентризму, що проявляється у міжнародних угодах, спрямованих на забезпечення сприятливих умов для життя людини [9, 68].

Висновки. У світлі вищезазначених положень, що демонструють багатогранність поняття «людський розвиток», можемо виділити три базові компоненти сталого розвитку, що розширюють уявлення про права людини, а саме: 1) добробут як реалізація права на гідне життя,

доступ до благ, природних ресурсів та сприятливе довкілля; 2) забезпечення прав та свобод людини у всіх сферах життєдіяльності; 3) досягнення соціальної справедливості. Норми та принципи міжнародного права, що визначають права людини, застосовуються до всіх трьох компонентів сталого розвитку та до всієї системи взаємозв'язків між екологічним, економічним та соціальним компонентами розвитку кожної країни та міжнародної спільноти загалом.

У сучасному світі поступово відбувається формування інститутів міжнародного права у сфері забезпечення сталого розвитку, що спираються на класичне уявлення про права людини. Проте декларування цих прав розширюється шляхом включення до прав людини поняття «людський розвиток», яке охоплює такі категорії, як: право на гідне життя, право на задоволення духовних потреб, право на розвиток людини як особистості, право на екологічну безпеку тощо.

Джерела

1. Задорожний О.В. Міжнародне право навколишнього середовища : підручник для ВНЗ / О.В. Задорожний, М.О. Медведєва ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін. міжнар. відносин. — К. : Видавничий дім «Промінь», 2010. — 510 с.; С. 112.
2. Report of the World Commission on Environment and Development our Common Future 1987 UN Doc/ A/42/47 (1987) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://haditat.igc.org/open-gates/wced-ocf.htm>
3. Human Development Report 1994 [Електронний ресурс] // New York, Oxford, Oxford University Press 1990. — Режим доступу : http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf
4. Актуальные проблемы современного международного права : матер. XII ежегод. междунар. науч.-практ. конф., посвященной памяти проф. И.П. Блищенко (Москва, 12–13 апреля 2014 г.) : в 2 ч. / отв. ред. А.Х. Абашидзе. — Ч. I. — М. : РУДН, 2015. — 564 с.
5. Сталый людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. кол. Е.М. Лібанова ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. — Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. — 412 с.
6. Офіційний сайт United Nations Conference on Sustainable Development (Rio+20), Резолюція ГА ООН A/RES/66/288 від 11 вересня 2012 року «Майбутнє, якого ми прагнемо» [Електронний ресурс]. — <http://www.uncsd2012.org/>
7. Мингазов Л.Х. Права человека в российском и международном праве. Ч. 1. Права человека: теоретические основы / Л.Х. Мингазов. — Казань : Изд-во Казанского ун-та, 2012. — 421 с.

8. Human Development Report 1990 // New York, Oxford, Oxford University Press 1990 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>

9. Медведєва М.О. Теоретичні та практичні аспекти реалізації міжнародно-правових норм у галузі охорони навколишнього середовища / М.О. Медведєва ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. — К. : Фенікс, 2012. — 484 с.

Гвоздова Катерина,

Європейський гуманітарний університет,

м. Вільнюс, Литовська Республіка,

hvazdova.katsiaryna.m15@student.ehu.lt

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ КЛОНУВАННЯ

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF CLONING

У контексті розвитку біотехнологій у медицині 90-х років ХХ ст. в рамках біоетичного дискурсу особливого значення набув напрямок з клонування людини та її органів. Можливості отримання власних ембріональних стовбурових клітин, а також органів і тканин, вирощених з таких клітин для подальшого отримання дорослого організму, породили безліч складних технологічних і правових проблем, які вимагають серйозного підходу та детального дослідження.

Побоювання з приводу можливого впливу клонування людини на громадські, особистісні та моральні цінності дійсно істотні, наслідки такого втручання вкрай складно передбачити, адже клонування людських істот може стати технічно здійсненним. Поділ ембріона також може відбуватися природним шляхом і в деяких випадках приводити до народження генетично ідентичних близнюків.

Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини, який стосується заборони клонування людських істот, 1998 р. в ч. 2 ст. 1 вводить визначення поняття «людська істота, генетично ідентична іншій